

УДК 323.17

ББК 66.5

**«ВСІ ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ – РІВНОПРАВНІ...»
(до питання про засади етнополітики Другого Гетьманату)**

М. В. Лазарович

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича;
58012 м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2; тел. +38(097)76-59-417;
e-mail: lazar-m@ukr.net*

Проаналізовано основні тенденції політики гетьмана П. Скоропадського і його уряду стосовно національних меншин. З'ясовано причини відміни Закону про національно-персональну автономію та скасування національних міністерств у російських, єврейських і польських справах. Досліджено, що найсприятливіші умови розвитку в Українській державі адміністрація гетьмана створила для російської і німецької меншин.

Ключові слова: національні меншини, національно-персональна автономія, Гетьманат, права, міжнаціональні відносини.

Поряд із боротьбою за соціальну справедливість і відновлення національної державності одним із основних складників українських визвольних змагань 1917–1921 рр. було забезпечення етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин. Це завдання намагалися розв'язувати представники кожної з українських влад, що діяли в означеному часопросторі.

Важливим етапом розвитку Української революції був Другий Гетьманат, який прийшов на зміну Центральній Раді. Його очільником став обраний 29 квітня 1918 р. на з'їзді хліборобів-землевласників генерал П. Скоропадський. Новий лідер декларував прагнення відновити в країні порядок, зміцнити її міжнародні позиції, подолати хаос в економіці. Для цього йому було надано, по суті диктаторські повноваження – право видавати закони, призначати уряд, керувати зовнішньою політикою та військовими справами, бути верховним суддею.

У «Грамоті до всього Українського Народу», проголошеній того ж 29 квітня, П. Скоропадський закликав усіх «громадян і козаків України – без різниці національності й віросповідання» допомогти йому в розбудові держави [3, 16 трав.]. Він також повідомив, що незабаром видасть закон про вибори до Українського сейму. До його скликання мали діяти «Закони про тимчасовий державний устрій України», видані першого дня гетьманського перевороту. В них було визначено головні напрями діяльності Гетьманату в політичній сфері, організації державного управління, дано гарантії громадських прав населення, оголошено про

встановлення «Української Держави» замість УНР.

Важливою темою, яка потребує подальшого дослідження, є ставлення гетьмана П. Скоропадського і його уряду до національного питання взагалі і до становища національних меншин зокрема. Ця проблематика ще не повною мірою знайшла своє відображення у вітчизняній та зарубіжній історіографії, хоча роботи в цьому напрямку останнім часом ідуть доволі інтенсивно. Серед сучасних досліджень насамперед слід відзначити колективну монографію «Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект», а також праці таких науковців, як В. Верстюк, В. Гусєв, Р. Пиріг, О. Рафальський, Л. Рябошапка, В. Солдатенко, Н. Ставицька, В. Устименко та ін. Окремі аспекти проблеми висвітлено в дослідженнях А. Боровика, Т. Горбань, О. Калакури, А. Кузьменко, А. Наймана, Г. Папакіна, І. Погребинської, В. Хітерер та ін.

Виходячи з викладеного, метою цієї статті є аналіз основних тенденцій політики гетьмана П. Скоропадського і його уряду стосовно національних меншин. Тож основними завданнями дослідження стали: з'ясування причин відміни Закону про національно-персональну автономію і скасування національних міністерств у російських, єврейських та польських справах; визначення рівня паритетності умов розвитку, створених адміністрацією гетьмана в Українській державі для найбільших національних меншин; висвітлення їх культурно-освітньої діяльності.

Варто погодитися з тими науковцями [5, 26; 10, 129; 14, 139; 16, 106; 23], котрі вважають, що Скоропадський не мав на меті будувати українську національну державу. Він радше прагнув витворити нову концепцію української нації, яка ґрунтувалася б не на етнічних засадах, а на лояльності до Української держави. Держава розумілася не у вузькоетнічному розумінні, а в ширшому територіальному. Гетьманове розуміння суверенітету визначають як територіальний суверенітет, основою якого є територія. Дослідник А. Хитра вважає, що П. Скоропадський був одним із перших діячів України, які втілювали в життя ідею про український народ як поняття політичне, а не тільки етнографічне, національне [29]. Так влада, не акцентуючи на поділі суспільства за національною ознакою, прагнула досягти консолідації суспільства, зокрема й іноетнічного населення, яке проживало в Україні.

Тому не дивно, що вже на одному з перших засідань гетьманського уряду на початку травня було заявлено про недоцільність існування національних міністерств за ситуації, яка склалася в країні [20, с.78]. За декілька днів в інтерв'ю з журналістами П. Скоропадський підтвердив чутки про можливу ліквідацію цих органів, оскільки «всі громадяни України рівноправні» [12, с.77]. Санкціонуючи часткове згортання заходів, ініційованих урядом Центральної Ради, режим гетьмана, на думку історика Н. Ставицької [27, с.89], вважав, що вони можуть загрожувати територіальній цілісності України.

Що ж до Закону про національно-персональну автономію, то, як

стверджує Л. Рябошапко, залишалися сподівання на те, що його дію буде продовжено. Зокрема, Рада Міністрів доручила помічникові державного писаря Романову розробити новий законопроект «Про національно-персональну автономію». З цього приводу було заплановано нараду за участі представників зацікавлених міністерств і відомств [25, с.42-43]. Однак уже невдовзі від ідеї реанімації згаданого закону відмовилися.

Спроби вплинути на ситуацію шляхом широко розгорнутої в травні демократичними політичними колами кампанії на захист національних міністерств фактично не дали результатів [20, с.78]. Не вийшло очікуваного ефекту й від спільного засідання національних рад міністерств у справах росіян, євреїв і поляків, яке зібралося для обговорення дій на захист своїх завоювань [12, с.77]. Із цього приводу гетьманський уряд обмежився лише опублікованою 10 травня «Заявою», де, серед іншого, задекларував своє ставлення як до української справи, так і до проблем національних меншин. У документі зазначалося, що «в жодному випадку український гетьманський уряд не має наміру утискати українську національність, мову, культуру і державність. Навпаки, уряд плекатиме ідею всестороннього розвитку української культури, утвердження прав української мови в школі, державі і суспільстві та енергійно берегтиме закріплення всіх форм української державності. Гетьманський уряд визнає права інших національностей, що перебувають на українській землі, і вповні шануватиме їх культуру та не буде вживати утискання і нетерпимості супроти якої-небудь частини громадян» [20, с.78-79].

Найбільше втрачали через відміну Закону про національно-персональну автономію євреї, які на його основі розвинули доволі ефективну діяльність. Тому вже на початку травня бундівські організації України різко засудили прихід до влади гетьмана Скоропадського. Вони закликали до скликання Установчих зборів на основі загального виборчого права, до встановлення федеративних зв'язків України з іншими частинами Російської демократичної республіки, до виконання вимог національно-персональної автономії [11].

Незважаючи на невдоволення національних меншин та їхні протести [2, ф.1854, оп.1, спр.8, арк.1-12], 9 липня гетьман затвердив Закон Ради Міністрів про відміну Закону про національно-персональну автономію від 9 січня 1918 р. і скасування національних міністерств у великоруських, єврейських та польських справах. Проте, як зазначають дослідники [24, с.90], діяльність трьох національних міністерств фактично тривала ще понад три з половиною місяця, оскільки Ухвалу про їх ліквідацію було опубліковано лише 22 жовтня.

Намагання представників Єврейської національної ради (ЄНР), створеної у квітні 1918 р., зарадити справі на зустрічі з головою Ради Міністрів Ф. Лизогубом не увінчалася успіхом. Останній 13 липня заявив делегації президії ЄНР – М. Зільберфарбу, В. Лацькому і Я. Слоніму, що уряд скасував національно-персональну автономію і міністерств

ва національних меншин, вважаючи, що вони можуть «породити ворожнечу між націями, які проживають в Україні». При цьому Лизогуб наголосив, що держава гарантує рівноправ'я всіх громадян незалежно від їх національності й віри [2, ф.1854, оп.1, спр.86, арк.40-41].

Ведучи мову про «значні обмеження прав національних громадських організацій та об'єднань», які, до речі, стосувалися й українців, науковці все ж зазначають, що було б неправильно стверджувати, нібито в період існування Гетьманату процес національно-культурного відродження малих народів було зведено нанівець. Із часом влада відновила органи державного управління в справах національних меншин, хоч і значно обмежила їх фінансування [27, с.89]. Зокрема, як дослідив А. Боровик, 20-22 вересня засідали комісії з питань управління польськими школами в Україні. Представники польської громади звернулись до профільного міністерства з проханням заснувати при ньому «окремиї польський департамент». Але в ході обговорення комісія дійшла висновку утворити при Міністерстві освіти окремиї відділ польських шкіл, в якому були б «зконцентровані всі справи польської освіти в Україні» [4, с.44].

Загалом сприятливим для іноетнічного населення був і Закон про громадянство Української Держави від 2 липня 1918 р. Згідно з ним громадянські права автоматично поширилися на всіх, хто народився в Україні, а також тих російських підданих, що перебували на її території під час видання Закону. Для осіб, які бажали набути українське громадянство, обов'язковою умовою було прийняття присяги на вірність Українській державі. До речі, для тих, хто за своїми переконаннями не визнавав присяги, передбачили «урочисту обіцянку», текст якої був ідентичним до присяги, але з вилученням слів «та заприсягаюсь» [3, 11 лип.]. Останнє засвідчувало толерантне ставлення Української держави як до національних, так і релігійних почуттів громадян.

З територіально-державницького принципу намагався виходити режим П. Скоропадського і в кадровій політиці [13, с.70]. Хоча, як показала практика, призначати посадовців лише за рівнем їхньої компетентності вдавалося далеко не завжди. Не останню роль відіграла й політична лояльність. Зокрема, в першому уряді переважну більшість становили представники загальноросійської партії кадетів, оскільки національні сили відмовилися підтримати політику гетьмана. Однак національну коректність усе ж було збережено. З 16-ти урядовців чотири представляли найбільші меншини: російську – державний контролер Г. Афанасьєв, єврейську – міністр торгівлі С. Гутник, польську – міністр фінансів А. Ржепецький, німецьку – міністр праці Й. Вагнер.

Чи були серед національних меншин ті, котрих влада толерувала більше за інших? Видається, що так. Передусім певні переваги мали росіяни і німці.

Найсприятливіші умови адміністрація гетьмана створювала для

великоросів, на яких взагалі не поширювався статус національної меншини [24, с.91]. І це не дивно. Адже П. Скоропадський, вихований в атмосфері російського патріотизму, культивував братні почуття до росіян.

Багато свідомих українців небезпідставно звинувачували гетьмана і його уряд у проросійській політиці, в покровительстві російським шовіністам. У цей час Україна й особливо Київ, за словами російського історика С. Волкова, перетворилися на Мекку для всіх росіян [6], котрі, рятуючись від більшовиків, утікали під захист німецько-австрійських військ і Гетьманату. До української столиці переїхали правління низки петроградських і московських банків, чимало великих промисловців, землевласників, фінансистів, колишніх царських міністрів, генералів. Тут, зокрема, знайшли притулок білогвардійські лідери Пуришкевич, Шульгін, Мілюков. В Україні виникла мережа загальноросійських шовіністичних організацій «Монархічний блок», «Союз відродження Росії», «Національний центр», «Союз російського народу» і т. д. Насамперед їх об'єднували ідея єдиної і неділимої Росії та ненависть до української державності.

Стрімко зростала в Україні й присутність російських військовиків. До літа 1918 р. в Києві налічувалося бл. 50 тис. офіцерів, Одесі – 20, Харкові – 12, Катеринославі – 8 тис. [6].

Завершальним акордом значною мірою російськоцентричної політики гетьмана П. Скоропадського стало проголошення 14 листопада федерації України з Росією та формування нового проросійського уряду. Багато хто, зокрема герцог Г. Лейхтенберзький, «пов'язаний зі Скоропадським давніми узами товариства й дружби», генерал Добровольчої армії А. Лукомський, вважав, що гетьман від самого початку правління був націлений на російсько-українську федерацію [18, с.30-32; 19, с.201-202]. Лише згодом помилковість своєї орієнтації на російські консервативні кола визнав і сам П. Скоропадський. «Через декілька днів після появи грамоти [*про федерацію*. – *Авт.*] великоруські кола вже ніякої України зовсім не визнавали» [26, с.308], – розчаровано писав він у «Спогадах».

Сказане дає підстави стверджувати, що гетьманський режим надзвичайно співчутливо ставився не лише до російської меншини, а й загалом до усього тодішнього російського руху.

Другою привілейованою іноетнічною меншиною в Українській державі були німці, якими, природно, керуючись настановами з Берліна, опікувалася німецька окупаційна влада. Відразу ж після гетьманського перевороту Міністерство закордонних справ Німеччини звернулося до свого посла в Києві, щоб той запропонував українському урядові призначити особливого міністра або комісара для забезпечення інтересів німецьких колоністів, що проживають в Україні. І хоча відповідної посади в українському уряді створено не було, у становищі німецьких колоністів, що перебували під протекторатом окупаційних військ, яким в Україні на-

лежала реальна влада, відбулися значні зміни. Конкретним виявом цього протекторату, відзначає історик Т. Горбань, стало створення в німецьких колоніях загонів самооборони, озброєння і військово навчання яких забезпечували німецькі окупаційні війська [8, с.95-96].

Ще одним проявом привілейованого становища німецьких колоністів в Українській державі стала участь у процесі відновлення їхніх маєтків та повернення їм самовільно взятого чи розграбованого селянами майна австро-німецького окупаційного війська. Об'єднуючись у спільні загани, вони влаштували розправи над селянами, вимагаючи не лише повернення того, що було взято з розгромлених маєтків, а й значних контрибуцій [8, с.99-100]. Такі дії, санкціоновані офіційною владою, не лише дискредитували українську державність, а й украй загострили стосунки між німецькими колоністами і навколишнім селянством.

У червні 1918 р. Рада Міністрів Української держави на вимогу Німеччини створила при Міністерстві юстиції комісію для відшкодування збитків усім особам німецького або австро-угорського походження, яких вони зазнали у Першу світову війну. Насамперед це стосувалося депортованих німців. Україна мала домагатися, щоб Росія відшкодувала їй відповідні суми, оскільки збитки були результатом актів насильства з боку російських державних органів. І вже протягом літа 1918 р. рішенням гетьманського уряду колоністам було повернуто 186 тис. десятин землі, конфіскованої в них царським урядом на початку 1915 р. [8, с.101]. Отже, не викликає сумніву, що період Гетьманату був найкомфортнішим у житті німецького населення України за весь час Української революції.

Не почувалася сторонньою в Українській державі й решта національних меншин, зокрема євреї. В липні – серпні 1918 р. вони провели вибори до єврейського тимчасового передпарламенту. Перемогу святкували сіоністи. Якщо у Центральній Раді вони становили лише п'яту частину депутатів-євреїв, то серед делегатів Національних зборів – три п'ятих їхнього складу [7, с.85-86].

Перша і остання сесія Тимчасових національних єврейських зборів працювала 3-11 листопада в Києві. Її делегати, серед іншого, одноголосно схвалили резолюції про засудження скасування закону про національно-персональну автономію та протест проти переслідування євреїв у Польщі [9, с.50; 22, с.169-170]. Багато інших питань порядку денного потонули в традиційних суперечках представників соціалістичного та сіоністського таборів.

Що стосується становища поляків в Українській державі, то їм імпонувало, що Гетьманат із розумінням ставився до відновлення незалежності Польщі й намагався будувати з нею добросусідські відносини. До того ж, як відзначає О. Калакура, більша частина ображених на Центральну Раду польських землевласників активно підтримала економічну політику П. Скоропадського, його закони на захист приватної власності. На перших порах гетьман користувався підтримкою з боку

«Землян» – об'єднання польських поміщиків, котре, щоправда, негативно поставилося до задуманої гетьманським урядом аграрної реформи, що передбачала створення численного прошарку селян-середняків шляхом викупу землі у великих маєтків, а ще більше до Грамоти про федерацію з Росією. Невдоволення польських лідерів викликали заходи українського зовнішньополітичного відомства щодо включення Холмщини та Підляшшя до складу України. У той же час створення в місцевостях найбільшої концентрації поляків, зокрема на Поділлі й Волині, польських національних легіонів самооборони, які долучалися до придушення селянських повстань [14, с.130-131], викликало невдоволення серед значної частини українського суспільства.

Незважаючи на те, що, згідно із Законом про тимчасовий устрій від 29 квітня, «первенствующою» релігією в Українській державі визнавалося православ'я, всі інші, «не належні до православної віри громадяни Української Держави» мали право на «свобідне відправлення їх віри і богослужіння» [15, с.84]. Навіть у військових статутах гетьманської армії передбачали три присяги: для православних, для неправославних християн та іудеїв [21, с.71]. Усе це сприяло самовизначенню і консолідації національних меншин, зокрема і польської.

Сприятливою до іноетнічного населення була і культурно-освітня політика Гетьманату, яка надавала право всім націям розвивати в Українській державі свою мову, культуру, освіту, традиції. Траплялося, що діялося це всупереч українським національним інтересам. Так, враховуючи той факт, що міське населення значною мірою складалося з росіян, інших національних меншин та зрусифікованих українців і нерідко вороже ставилося до українізації, Міністерство освіти вважало за доцільніше засновувати нові українські університети та гімназії, ніж українізувати російські.

Розвивали культуру й освіту національних меншин як держава, так і громадські організації відповідних общин. Зокрема, завдяки співпраці державних інституцій та єврейського культурно-просвітницького товариства «Культурна ліга» [1, ф.707, оп.86, спр.362, арк.4] наприкінці 1918 р. в Україні діяло бл. 2,8 тис. єврейських початкових шкіл і 700 класів в українських або російських школах, десятки технічних училищ, п'ять учительських семінарій, низка гімназій [17, с.202]. Щоб розвивати й поширювати єврейську культуру, в травні було закладено Київський єврейський народний університет, де навчалось 300 студентів. (Подібний заклад діяв і в Одесі). Його метою було «поширення наукових знань серед тих елементів єврейського населення, які або зовсім не здобули систематичної освіти, або бажали поповнити свої знання...» [28].

Активною була діяльність і польських культурно-освітніх організацій, насамперед таких, як «Мати польська» та «Польське товариство з питань середньої школи». Їхня співпраця з державними органами, зокрема з Міністерством освіти та його польським департаментом [2,

ф.2201, оп.1, спр.296, арк.1-29], дала непогані результати. На початок 1918–1919 н. р. на теренах Української держави діяло 998 польських початкових шкіл, де навчалося 62 810 учнів і працювало 1276 учителів, і 39 середніх шкіл із 7398 учнями й 441 учителем. У Києві функціонував Вищий університетський колегіум. У деяких містах було створено польські народні доми, діяли два польські театри [14, с.129-130] тощо.

Дбати про розвиток освіти, науки, культури національних меншин мали і загальнодержавні інституції. Наприклад, у першому Статуті Української Академії наук, відкритої 24 листопада 1918 р., було передбачено вакансії для академіків, котрі б займалися розробкою проблем національно-культурного життя національних меншин, безпосередньо пов'язаних з Україною. Аналогічно здійснювали свою діяльність Національна бібліотека та Центральний комітет охорони пам'яток старовини і мистецтва України, під опікою якого перебували польське й єврейське національні товариства охорони пам'яток [27, с.89].

Підсумовуючи, слід зазначити, що національна політика Гетьманату, незважаючи на її деяку невизначеність, була поміркована і за великим рахунком не призводила до міжетнічних конфліктів. Скасовуючи Закон про національно-персональну автономію та національні міністерства у великоруських, єврейських і польських справах, гетьман П. Скоропадський і його уряд керувалися територіально-державницьким принципом, згідно з яким усі громадяни держави є рівноправними, незалежно від їх національності й віри. При цьому підтримка, зокрема фінансова, національно-культурного відродження малих народів тривала і далі. Помилкою Гетьманату, яка викликала незадоволення як серед представників багатьох національних громад, так і з боку українського суспільства, було забезпечення певних преференцій німецькій і російській меншинам та, особливо, потурання великоросійським шовіністичним колам.

Література

1. Центральний державний історичний архів України у м. Києві.
2. Центральний державний архів вищих органів державної влади і управління України.
3. Державний вісник. – 1918. – 16 травня, 11 липня.
4. Боровик А. Політика українських урядів щодо формування системи навчальних закладів національних меншин за часів виборювання державності (1917-1920 рр.) / А. Боровик // Сіверянський літопис. – 2009. – №4. – С. 39–46.
5. Верстюк В. Ф. Гетьманська держава 1918 р. в контексті Української революції / В. Ф. Верстюк // Український історик. – 1999. – №2/4 – С. 14–29.
6. Волков С. Трагедия русского офицерства [Електронний ресурс] / С. Волков. – Режим доступу: <http://www.samisdar.ru/5/55/553-ogl.htm>
7. Гольдельман С. І. Жидівська національна автономія в Україні 1917–

- 1920 / С. І. Гольдельман. – Мюнхен – Париж – Єрусалим, 1967. – 138 с.
8. Горбань Т. Німецькі колонії Півдня України в добу національно-демократичної революції / Т. Горбань // Наукові записки / Збірник. – К.: ПіЕНД, 2000. – Сер. «Політологія і етнологія»; Вип. 14. – С. 91–116.
9. Горшков В. Місцеве самоврядування євреїв в Україні: важкі кроки становлення / В. Горшков, В. Гусев // Єврейське населення Півдня України: Тези наук. конф., м. Запоріжжя, 27–28 жовт. 1994 р. – Запоріжжя, 1995. – С. 50–53.
10. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ–ХХ століття: Навч. посібник / Я. Грицак. – К.: Генеза, 1996. – 360 с.
11. Гусев В. Бунд, Комфарбанд, Евсекция КП(б)У: страницы политической биографии. 1917–1921 гг. [Електронний ресурс] / В. Гусев. – Режим доступу: <http://www.jewish-heritage.org/prep5.htm>
12. Гусев В. Закон Центральної Ради «Про персонально-національну автономію»: передумови, історія прийняття та наслідки / В. Гусев // Наукові записки. – К., 1999. – Вип. 8. – С. 72–79.
13. Дорошенко Д. Історія України, 1917–1923 рр. В 2-х т. Т. 2. Українська Гетьманська Держава 1918 року / Д. Дорошенко. – К.: Темпора, 2002. – 351 с.
14. Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті / О. Я. Калакура. – К.: Знання України, 2007. – 508 с.
15. Конституційні акти України 1917–1920. Невідомі конституції України. – К.: Філософська і соціологічна думка, 1992. – 272 с.
16. Копиленко О., Копиленко М. Держава і право України. 1917-1920: Навч. посібник / О. Копиленко, М. Копиленко. – К.: Либідь, 1997. – 208 с.
17. Кузьменко А. Деякі сторінки розвитку освіти національних меншин України (1917-1920) / А. Кузьменко // Українознавство. – 2008. – №4. – С. 201–203.
18. Лейхтенбергский Г. Н. Воспоминания объ «Украине». 1917–1918 / Герцогъ Г. Н. Лейхтенбергский. – Берлин, 1921. – 51 с.
19. Лукомский А. С. Противосоветские организации на Украине и начало гетманства / А. С. Лукомский // Революция на Украине по мемуарам белых / Сост. С. А. Алексеев. – К.: Политиздат Украины, 1990. – С. 196–211.
20. Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект / М. Панчук, В. Войналович, О. Галенко та ін.; Редкол. І. Ф. Курас (голов. ред.) та ін.; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. досліджень. – К., 2000. – 357 с.
21. Папакін Г. В. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина. Історико-архівні нариси / Г. В. Папакін. – К., 2003. – 282 с.
22. Погребинська І. Погроми в Польщі, Галичині та українське єврейство / І. Погребинська // Наукові записки. – К., 2000. – Вип. 10. – С. 167–179.
23. Портнов А. Українська держава П. Скоропадського і Західноукраїнська Народна Республіка – практика і теорія консерватизму в українсь-

- кому державному будівництві [Електронний ресурс] / А. Портнов. – Режим доступу:
http://www.ukrterra.com.ua/developments/history/modern/portnov_ukrderg.htm
24. Рафальський О. О. Національні меншини України у ХХ столітті: Історіографічний нарис / О. О. Рафальський. – К.: Поліс, 2000. – 447 с.
25. Рябошапко Л. Правове становище національних меншин в Україні (1917-2000): Монографія / Л. Рябошапко. – Львів, 2001. – 484 с.
26. Скоропадський П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918 року / П. Скоропадський. – Київ – Філадельфія, 1995. – 495 с.
27. Ставицька Н. Державна національно-культурна політика серед національних меншин в добу Української революції / Н. Ставицька // Наукові записки. – К., 1999. – Вип. 9. – С. 86–90.
28. Хитерер В. Еврейское образование в Украинской Народной Республике (1917–1920 гг.) [Електронний ресурс] / В. Хитерер // Вестник Еврейского университета. – 1996. – №3. – С. 147–162. – Режим доступу:
<http://www.jewish-heritage.org/ve13a8r.htm>
29. Хитра А. Державно-правові погляди Павла Скоропадського. Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук [Електронний ресурс] / А. Хитра / Львівський національний університет ім. І. Франка. – Львів, 2003. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/17379.html>
30. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920 рр. / П. Христюк. – Відень, 1921. – Т. 3. – 60 с.

Стаття надійшла до редакційної колегії 20.11.2012 р.

*Рекомендовано до друку докт.політ.наук, професором Монолатієм І.С.,
докт.політ.наук, професором Гоном М.М. (Рівне)*

**«ALL CITIZENS OF UKRAINE – EQUAL...»
(on the basis of the national policy of the Second Hetmanate)**

M. V. Lazarovych

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
58012, Chernivtsi, Kotsjubynskiyi str. 2;
ph.: +38(097)76-59-417; e-mail: lazar-m@ukr.net*

The basic tendencies of hetman's P. Skoropads'kyi policy and his government in relation to national minorities were analyzed. Determined the reasons of abolishing the Law about the nationally-personal autonomy and also the cancelation of the national ministries in Russian, Jewish and Polish affairs was discussed. Investigations show that in Ukrainian State hatman administration created the most favourable conditions for development of Russian and German minorities.

Keywords: *national minorities, national-personal autonomy, Hetmanat, the rights, interethnic attitudes.*